

Dzieje Cieszyna

od pradziejów do czasów współczesnych

2

∞ Cieszyn w czasach nowożytnych (1528–1848)

Dzieje Cieszyna

od pradziejów do czasów współczesnych

12∞^{lat}
Cieszynⁿ bez końca

Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych
Praca zbiorowa pod redakcją Idziego Panica

T. 1

Idzi Panic przy współpracy Bogusława Czechowicza, Aleksandra Dordy,
Zofii Jagosz-Zarzyckiej, Wiesława Kusia, Bożeny Małachowskiej i Janusza Spyra
Dzieje Cieszyna od zarania do schyłku średniowiecza (1528)

T. 2

Wacław Gojniczek, Janusz Spyra
przy współpracy Marzeny Bogus, Jerzego Gorzelika i Ireny Kwaśny
Cieszyn w czasach nowożytnych 1528-1848

T. 3

Marzena Bogus, Łucja Dawid, Wacław Gojniczek, Stefan Król, Irena Kwaśny,
Michael Morys-Twarowski, Krzysztof Nowak, Idzi Panic, Janusz Spyra
Cieszyn od Wiosny Ludów do III Rzeczypospolitej

Dzieje Cieszyna

od pradziejów do czasów współczesnych

Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych
Praca zbiorowa pod redakcją Idziego Panica

T. 2

Wacław Gojniczek, Janusz Spyra
przy współpracy Marzeny Bogus, Jerzego Gorzelika i Ireny Kwaśny

Cieszyn w czasach nowożytnych

1528–1848

Cieszyn 2010

Recenzent:
dr hab. Dariusz Nawrot

Redakcja językowa:
Barbara Garsztko

Przekład streszczenia na język angielski:
David French

Przekład streszczenia na język niemiecki:
Magdalena Engelmann

Redaktor prowadzący:
Renata Karpińska

Projekt graficzny:
Tomasz Kipka

ISBN 978-83-927052-6-0
Wydanie drugie

© Urząd Miejski w Cieszynie
© Idzi Panic, Bogusław Czechowicz, Aleksander Dorda, Zofia Jagosz-Zarzycka,
Wiesław Kuś, Bożena Małachowska, Janusz Spyra

Wydawca:
Książnica Cieszyńska
ul. Mennicza 46, 43-400 Cieszyn
www.kc-cieszyn.pl
tel. +48 33 851 38 40, fax +48 33 851 38 45
e-mail: ksiaznica@kc-cieszyn.pl

Dwudziesta trzecia publikacja Książnicy Cieszyńskiej

Skład:
Wydawnictwo AVALONT. Janowski sp.j.
ul. Fiołkowa 4/13 • 31-457 Kraków • tel./fax +48 12 412 55 99

Druk i oprawa:
Przedsiębiorstwo Poligraficzne Modena Sp. z o.o.
ul. Mała Łąka 17, 43-400 Cieszyn
www.drukarniamodena.pl
tel. +48 33 852 36 65
e-mail: biuro@drukarniamodena.pl

Spis treści

Część 1

Wacław Gojniczek

U schyłku panowania dynastii Piastów (1528-1653)

Rozdział 1		
Dzieje i stosunki polityczno-prawne	7	471
Rządy księżnej Anny brandenburskiej i Jana z Pemsteinu	8	
Rządy księcia Wacława III Adama	9	
Rządy księżnej Sydonii Katarzyny	10	
Rządy księcia Adama Wacława	11	
Rządy księcia Fryderyka Wilhelma	12	
Rządy księżnej Elżbiety Lukrecji	13	
Ostatnie lata rządów księżnej Elżbiety Lukrecji	18	
Rozdział 2		
Ustrój i zarząd	21	
System prawny	21	
Przywileje miejskie	23	
Ustrój miasta	25	
Majątek i finanse miejskie	26	
Sądownictwo	31	
Rozdział 3		
Życie gospodarcze	37	
Rzemiosło	37	
Handel	44	
Piwowarstwo	48	
Handel winem	50	
Rolnictwo	52	
Rozdział 4		
Spoleczeństwo	55	
Zmiany demograficzne Cieszyna	55	
Stosunki etniczne	60	

Stratygrafia	63
Szlachta w mieście	67
Mieszkańcy przedmieść zamkowych	70
Rozdział 5	
Rozwój przestrzenny	73
Miasto	73
Przedmieścia	82
Rozdział 6	
Sprawy wyznaniowe	97
Sytuacja wyznaniowa do około 1545 roku	98
Reformacja od około 1545 do 1609 roku	99
Kontreformacja 1609–1653	105
Rozdział 7	
Oświata i kultura	111
Szkoła parafialna	111
Lokalizacja budynku szkoły parafialnej	114
Szkoła łacińska	115
Młodzież na uniwersytetach	116
Biblioteki	117
Kultura	118
Rozdział 8	
Życie codzienne	125
Rodzina	125
Dom i jego wyposażenie	128
Opieka społeczna i medyczna	130
Kłęski elementarne	132

Część 2

Janusz Spyra Dzieje Cieszyna od 1653 do 1848 roku

Rozdział 1	
Dzieje i stosunki polityczno-prawne	137
Cieszyn pod bezpośrednimi rządami królów i cesarzy z dynastii Habsburgów (1653–1722)	138
Pod rządami dynastii Lotaryńskiej (1722–1766)	151
Cieszyn pod rządami arcyksiążąt z rodu Habsburgów Lotaryńskich (1766–1848)	156

Rozdział 2	
Ustrój i zarząd miasta	169
Prawne podstawy funkcjonowania miasta i władz miejskich	169
Zarząd miasta	171
Majątek i finanse miasta	180
Sądownictwo miejskie	188
Stosunki miasta i Komory Cieszyńskiej	193
Rozdział 3	
Życie gospodarcze	199
Rzemiosło	199
Handel	205
Początki przemysłu	212
Rozdział 4	
Spółczeństwo Cieszyna w latach 1653–1848	217
Zmiany demograficzne	217
Społczeństwo miasta	224
Rozdział 5	
Rozwój przestrzenny. Przedmieścia	243
Przedmieście na prawie miejskim (Górne Przedmieście)	244
Przedmieścia na prawie zamkowym	247
Rozdział 6	
Sprawy wyznaniowe	259
Struktury Kościoła katolickiego w Cieszynie 1653–1742	259
Pierwsze lata Kościoła Jezusowego zboru ewangelickiego w Cieszynie	268
Protestanci a katolicy po 1709 roku. Wzajemne relacje	274
Zmiany w sytuacji wyznań po roku 1742	276
Józefinizm i jego wpływ na życie religijne w Cieszynie	282
Wyznania chrześcijańskie w Cieszynie w pierwszej połowie XIX wieku	289
Rozdział 7	
Oświata i kultura	295
Oświata i szkoły w latach 1653–1774	295
Reforma szkolna w 1774 roku. Szkoły w Cieszynie do końca XVIII wieku	301
Szkoły i oświata w Cieszynie w pierwszej połowie XIX wieku	306
Biblioteki i księgozbiory	312
Życie kulturalne mieszkańców Cieszyna	317

Rozdział 8

Życie codzienne	323
Przemiany życia społecznego w XVIII i pierwszej połowie XIX wieku	323
Życie muzyczne	328
Opieka społeczna i medyczna	332
Kształtowanie się podstaw nowoczesnej kultury mieszczańskiej w pierwszej połowie XIX wieku ...	343
Stosunki narodowościowe w pierwszej połowie XIX wieku	349

Część 3

Jerzy Gorzelik, Irena Kwaśny
Sztuka i architektura miasta 1528-1848

474

Jerzy Gorzelik: Sztuka Cieszyna 1528–1800	359
Irena Kwaśny: Urbanistyka Cieszyna od pożaru w 1789 roku do połowy XIX wieku	377
Wykaz źródeł i literatura	393
Wykaz skrótów archiwalnych i bibliograficznych	425
Indeks osób	427
Indeks miejscowości	447
Summary	451
Zusammenfassung	461